

Poselitev Bele krajine v prvi polovici 1. tisočletja pr. n. št. v luči novih raziskav

Settlement in Bela krajina in the first half of the 1st millennium BC in the light of new research

Philip MASON, Dimitrij MLEKUŽ VRHOVNIK, Katarina UDOVČ

Izvleček

Arheološke raziskave v zadnjih petnajstih letih dopolnjujejo naše poznavanje poselitve in razumevanje pokrajine v Beli krajini v pozni bronasti in starejši železni dobi. Raziskave vključujejo več pristopov, predvsem terenske preglede in pedološke analize ter radiokarbonsko datiranje vzorcev z izkopavanj. Opravljene so bile tudi analize podatkov zračnega lidarskega snemanja, slednje ponuja velik potencial za razkrivanje razsežnosti poselitve na pogozdenih območjih hribovitih obronkov ter nižinskega krasa v Beli krajini, pa tudi nove poglede na že znana arheološka najdišča.

V prispevku je posebna pozornost posvečena pomenu omenjenih pristopov pri terenskih raziskavah, opravljenih v mestnem jedru Črnomlja (1995–2008), na zahodni črnomaljski obvoznici (2004–2009) ter Dragatuškem polju (2000–2019), ki so razkrili vzorce in podrobnejšo sliko poselitve v pozni bronasti in starejši železni dobi ter prazgodovinske rabe prostora na območju Črnomlja in Dragatuškega polja.

Ključne besede: Bela krajina; Črnomelj; Dragatuško polje; Mali Nerajec; pozna bronasta doba; starejša železna doba; poselitev; lidar

Abstract

The paper examines the impact of recent archaeological research on our understanding of the Late Bronze Age and Iron Age landscape and settlement in Bela krajina (south-eastern Slovenia). It deals with a range of approaches, especially pedological and radiocarbon analysis, within an excavation context, and LiDAR, which offer the potential to reveal new evidence of earlier activity in the heavily forested uplands and lowland karst landscape in the region, as well as opening new perspectives on known sites and complexes.

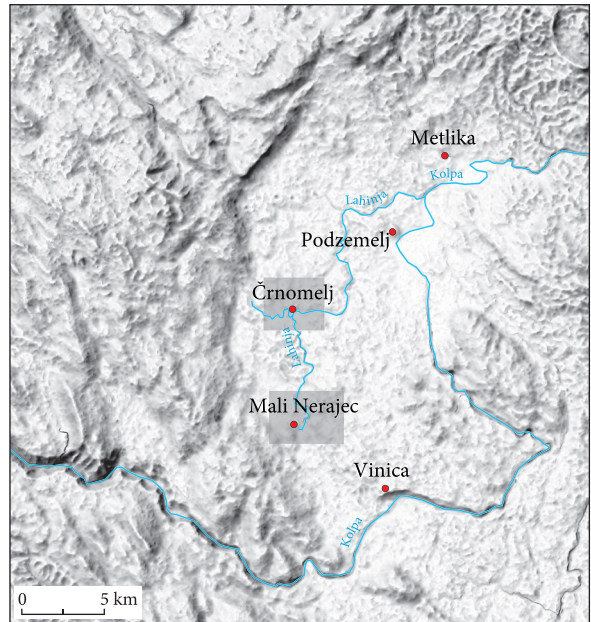
Particular attention will be paid to the role of these approaches within archaeological research on infrastructure projects such as those within Črnomelj historic town centre (1995–2008), the Črnomelj Western Bypass (2004–2009) and the Dragatuško polje (2000–2019). The application of the above methods and the analysis of Airborne LiDAR has served to reveal unsuspected patterns, types and details of LBA/EIA settlement and land use in Črnomelj and its immediate hinterland, and above all in the Dragatuško polje.

Keywords: Slovenia; Bela krajina; Črnomelj; Dragatuš; Mali Nerajec; Late Bronze Age; Early Iron Age; settlement; LiDAR

Pionirske raziskave starejše železne dobe v zadnji četrtini 19. stoletja so zajele tudi najju-govzhodnejši del ozemlja današnje Slovenije, tj. Belo krajino. V duhu tedanjega časa so se raziskovalci in starinokopi osredotočili predvsem na gomile. Njihovo zanimanje je bilo usmerjeno na večja gomilna grobišča v okolici železnodobnega gradišča Kučar pri Podzemlju, na severnem delu obkolpske ravnine. Gomile in plana grobišča so odkrivali prav tako v okolici Črnomlja, Dragatuša in Vinice (sl. 1), medtem ko so pripadajoče naselbine ostale prostorsko in časovno slabo ali nejasno opredeljene. Po drugi svetovni vojni so k boljšemu razumevanju poselitvenih procesov v pozni bronasti in starejši železni dobi na območju jugovzhodne Slovenije prispevali postopna širitev in popolnitev območnih služb za spomeniško varstvo ter načrtno zasnovani regionalni projekti osrednje državne raziskovalne ustanove, Inštituta za arheologijo ZRC SAZU.¹

V zadnji četrtini 20. in prvih dveh desetletjih 21. stoletja pa so se pri posegih v prostor in tudi v okviru raziskovalnih projektov uveljavili novi metodološki pristopi, kot so sistematični površinski in podpovršinski pregledi. Pomembno orodje za odkrivanje novih najdišč in razumevanje pretekle pokrajine so postali vertikalni zračni posnetki in lidarski podatki, pridobljeni s sistematičnim zračnim snemanjem površja. Tehnologija zračnega laserskega skeniranja (*Airborne Laser Scanning*, odslej ALS, ali *Light Detection And Ranging*, odslej lidar), ki se je v zadnjem času uveljavila v arheologiji, omogoča zelo natančno tridimenzionalno kartiranje zemeljskega površja, četudi je poraslo z gozdom in gosto vegetacijo.² Detajli na digitalnih površinskih in reliefnih modelih, izdelanih na osnovi topografskih ALS-podatkov visoke ločljivosti, so nam v veliko pomoč pri identifikaciji sledov nekdanje poselitve in rabe prostora.³ Lidarski posnetki za celotno območje države so tudi javno dostopni v državnih evidencah.⁴

Vse to je omogočilo natančnejšo časovno in prostorsko opredelitev v nadaljevanju obravnavanih naselbin in njihove okolice, kot so Kučar pri Podzemlju, Črnomelj in Metlika, ter odkritje nove naselbine Nerajski Cirnik nad Malim Nerajcem na

Sl. 1: Glavna najdišča iz starejše železne dobe na območju Bele krajine.

Fig. 1: The main Early Iron Age sites in Bela krajina.

Dragatuškem polju. V prispevku so predstavljena nova spoznanja o dveh starejšeželeznodobnih poselitvenih jedrih na območju Črnomlja in Dragatuškega polja (sl. 1).

ČRNOMELJ

Staro jedro danes največjega belokranjskega mesta je na skalnatem pomolu na sotočju rek Dobljčice in Lahinje (sl. 2: 1), slednja je glavni pritok reke Kolpe v Beli krajini. Mesto z okolico je že dolgo znano kot poznobronastobno in starejšeželeznodobno najdišče predvsem po zaslugi starinokopov s konca 19. in začetka 20. stoletja. V tem obdobju so odkrili in izkopali gomile na območju Grajske ceste v predmestnem naselju Loka ter manjši del planega grobišča na Sadežu (sl. 2: 2) iz časa kulture žarnih grobišč. Gradnja mostu v mestnem jedru na začetku 20. stoletja ter novih stanovanjskih četrti in šol na območju Loke in Sadeža po drugi svetovni vojni je uničila večji del teh grobišč, saj ni bilo spremljajočih arheoloških raziskav. Te so bile do konca osemdesetih let 20. stoletja na ožjem območju mestnega jedra omejene na manjša arheološka sondiranja pri obnovi glavne mestne ulice. Pri tem so bili odkriti staroslovanski grobovi in železnodobne naselbinske plasti,⁵ s katerimi je

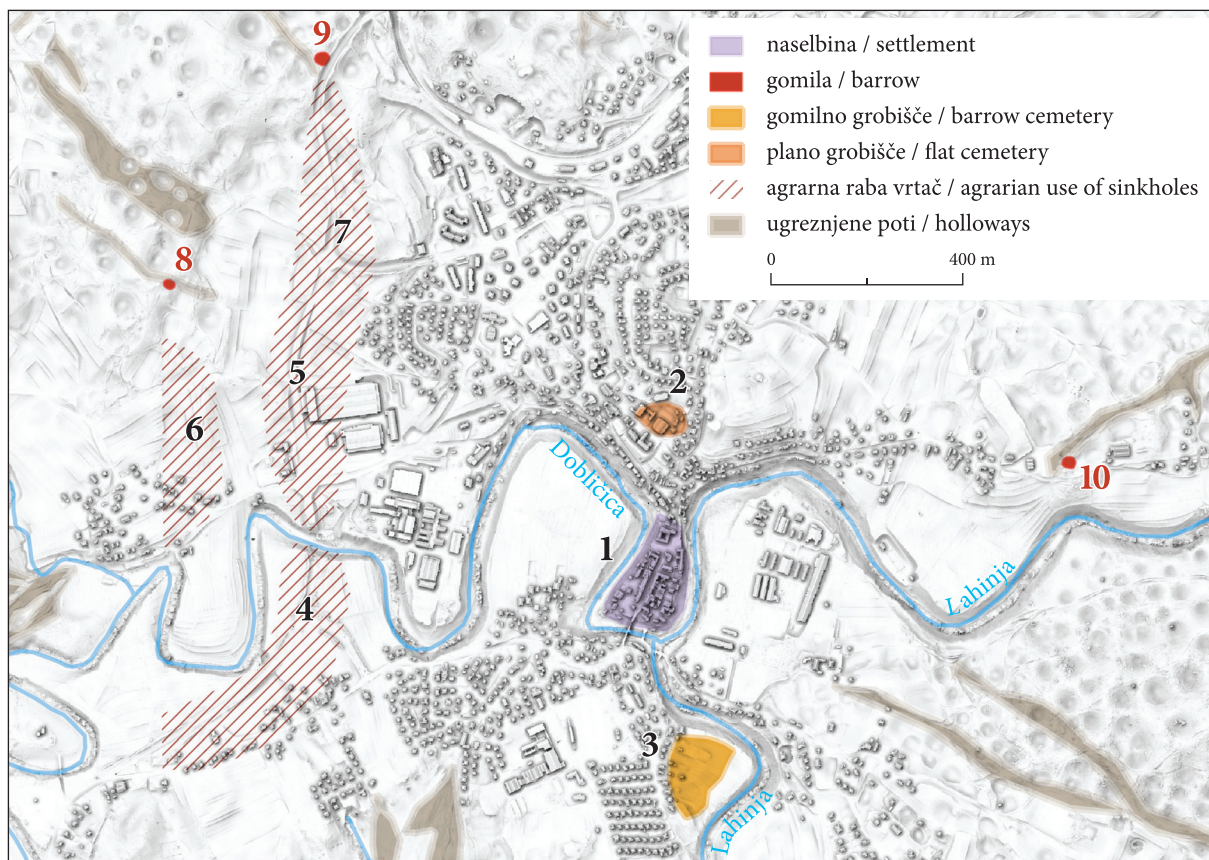
¹ Dular 1979, 7–8, 9–12; Dular, Ciglencečki, Dular 1995, 11–14; Dular, Tecco Hvala 2007, 15–16, 28.

² Opitz 2013.

³ Mlekuž 2013, 88–99.

⁴ http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso

⁵ Šribar 1961; Dular 1979.

Sl. 2: Mestno jedro Črnomlja in arheološka najdišča v njegovi okolici (za lokacijo glej sl. 1).

Fig. 2: The historic town centre of Črnomelj and the archaeological sites in its environs (for the location see Fig. 1).

/ the historic town centre; 2 – Sadež; 3 – Loka; 4 – Svibniki; 5 – Čardak I-II; 6 – Svibnik; 7 – Čardak III; 8 – gomila / barrow; 9 – gomila / barrow “Atilov grob”; 10 – Vojna vas

bila zamejena železnodobna naselbina na območju mestnega pomola. Na severu je naselbina zamejena s planim grobiščem na Sadežu, na jugu pa z gomilnim grobiščem na Loki (sl. 2: 3).

Arheološke raziskave, opravljene ob gradbenih posegih na območju starega mestnega jedra Črnomlja od leta 1988, so poleg bolj znanih poznoantičnih in srednjeveških ostalin odkrile tudi nove sledove poselitve iz starejše in mlajše železne dobe, čeprav so jih že poškodovali starejši gradbeni posegi.⁶ Ohranjeni ostanki in plasti kažejo, da je bilo v starejši železni dobi poseljeno celotno območje platoja mestnega jedra, pa tudi pobočje mestnega pomola in ozke poplavne ravnice nad reko Lahinja. Na območju poplavne ravnice so bile arheološke plasti in strukture bolj ohranjene. Z izkopavanji v letih 1995–1997 so bili iz tega časa odkriti ostanki manjše pravokotne stavbe in plast (sl. 3–5), ki je prekrivala naselbinsko plast z odlomki lončenine,

ožganega lepa, živalskih kosti in oglja.⁷ Vzorci živalskih kosti za radiokarbonsko datacijo so bili vzeti iz odpadne plasti nad stavbnimi ostalinami in iz plasti mešanega aluvialnega/koluvialnega izvora z višje ležeče naselbinske terase. Radiokarbonska analiza je pokazala širok časovni razpon (halštatski plato) (sl. 5).⁸ Odlomki dozdevno helenistične lončenine (sl. 6) iz 4. st. pr. n. št. iz teh plasti nakazujejo poseljenost mestnega pomola v poznem halštatskem obdobju. Na poselitev mestnega pomola skozi daljše obdobje starejše železne dobe kaže tudi najdba dolgonožne fibule z narebrenim lokom (sl. 7), odkrite v sondi na ulici Na utrdbah.⁹ Tovrstne

⁷ Za lokacije sond gl. Mason 2007, 359, sl. 2: 7.

⁸ Radiokarbonske analize so bile opravljene v okviru projekta HERA ENTRANS (vodja projekta: Ian Armit), ki je pridobil sredstva od EU Seventh Framework. Gre za skupni projekt Univerz v Bradfordu, Zagrebu in Ljubljani ter ZVKDS. Radiokarbonske analize je opravil Laboratorij Scottish Universities Environmental Research Centre (SUERC) (GU – University of Glasgow).

⁹ Za lokacijo sonde gl. Mason 2007, 359, sl. 2: 4.

⁶ Mason 2007, 357–368.

Sl. 3: Črnomelj. Jame za stojke pravokotne stavbe in odpadne jame v sondi 12 pod župniščem na poplavni ravnici Lahinja.
Fig. 3: Črnomelj. The excavated postholes and rubbish pits of the rectangular building in trial trench 12 below the rectory on the narrow flood plain of the river Lahinja.

Sl. 4: Črnomelj. Severovzhodni profil sonde 12 pod župniščem na poplavni ravnici ob reki Lahinji.
Fig. 4: Črnomelj. The north-eastern section of Trench 12 below the rectory on the narrow flood plain of the river Lahinja.

fibule so značilen predstavnik noše z začetka 6. st. pr. n. št.¹⁰ Razširjene so na najdiščih dolenske skupine, na Štajerskem in v srednjem Podonavju. Teržanova razlikuje med fibulami z drobno narebnim lokom ter nekoliko večjimi fibulami, pri katerih so rebra na loku širša. Po njenem mnenju sta obe varianti sočasni in sodita v čas kačastega horizonta. Vendar pa narebreni fibuli z dolgo nogo iz groba 3/VII iz Brusnic, v katerem so bili najdeni tudi narebreni torkves in lonca na nogi, okrašena

¹⁰ Vinski Gasparini 1987, 208.

ČRŽ 96 Sonda 12	SE 154 2554±30BP SUERC-69716 (GU42051) 95% probability 804–745 cal BC (59.4%) 686–665 cal BC (9.0%) 644–551 cal BC (27.0%) Bone collagen – sheep
ČRT 97 SE 154	SE154 2559±31BP SUERC-69720 (GU42055) 95,5% probability 805–746 cal BC (63.2%) 686–666 cal BC (8.1%) 644–552 cal BC (24.1%) Bone collagen – pig
ČRT 98 SE 154	SE 154 2507±31BP SUERC-69721 (GU42056) 95,4% probability 789–540 cal BC (95.4%) Bone collagen – pig

Sl. 5: Radiokarbonske datacije živalskih kosti iz naselbinske plasti na območju starega mestnega jedra Črnomlja.
Fig. 5: Radiocarbon dates from animal bone in the occupation layers in the historic town centre of Črnomelj.

Sl. 6: Črnomelj, najdba helenistične keramike iz naselbinske plasti (SE 154, kv. 62), odkrite 1996–1997 v sondi 5 na območju starega mestnega jedra. M. = 1:1.

Fig. 6: Črnomelj, sherd of Hellenistic Pottery from the occupation layer in the historic town centre. Scale = 1:1. (Hrani / Kept by: Belokranjski muzej Metlika)

Sl. 7: Črnomelj, bronasta fibula z narebrenim lokom iz sonde Na Utrdbah na območju historičnega mestnega jedra. M. = 1:1.

Fig. 7: Črnomelj, bronze ribbed-bow fibula from excavations on Ul. Na Utrdbah in the historic town centre. Scale = 1:1. (Hrani / Kept by: Belokranjski muzej Metlika)

z navpično razporejenimi plastičnimi rebri ter bradavicami, kaže na to, da so lahko narebrene fibule celo nekoliko starejše in bi lahko sodile že v časovni horizont Stična 2.¹¹

Zaledje starejšeželeznodobne naselbine v starem mestnem jedru Črnomlja

Starejše arheološke raziskave v zaledju, ki je lahko pomenilo gospodarsko območje železnodobnega poselitvenega jedra v Črnomlju, dajejo možnost modeliranja krajine na osnovi analize reliefa, prsti, vodnih virov ter ocene dostopnosti in razdalj do naselbine¹² ("site catchment analysis"). Te pa lahko primerjamo z rezultati raziskav na trasi zahodne črnomaljske obvoznice, na ledinah Čardak in Svibniki¹³ v dolini Dobljice,¹⁴ ter na trasi severnega vzhodnega in južnega kraka obvoznice,¹⁵ ki so dopolnile naše poznavanje razdelitve in rabe prostora v okolici starejše železnodobne naselbine (gl. sl. 2).¹⁶ V stratigrafiji vrtač se na vseh treh omenjenih območjih kaže ponavljajoči se vzorec naplavinjskih plasti z vmesnimi fazami stabilnejših razmer.

¹¹ Teržan 1974, 41; t. 4: 2–4.

¹² Dular, Tecco Hvala 2007, 196–204, 212–215, 217–229.

¹³ Svibniki so ledinsko ime, Svibnik pa se imenuje vas v bližini Črnomlja.

¹⁴ Žerjal, Pinter 2010a, 5–22; Žerjal, Pinter 2010b, 8–24; Mason 2016, 6–30.

¹⁵ V okviru državnega projekta "tretje razvojne osi".

¹⁶ Mason 2007, 366–367; id. 2008a; id. 2008b.

Radiokarbonske datacije vzorcev oglja z območja Čardaka in črnomaljskega okljuka kažejo, da sodijo primarni erozijski pojavi v bakreno dobo, vendar s širokim časovnim razponom (sl. 8). Sledila je prva faza stabilnejših razmer v zgodnji ali srednji bronasti dobi, kar je razvidno v vrtači v črnomaljskem okljuku; na območju Čardaka II in Čardaka III pa se je razvila travna ruša, ki naj bi nastala v pozni bronasti dobi oz. v času KŽG. Najmlajša faza oz. razvoj tal je opredeljen v mlajšo železno in rimsko dobo. Predvidevamo, da najdebelejši erozijski nanos oz. drugi koluvij, ki sicer ni bil radiokarbonsko datiran, sodi v starejšo železno dobo (sl. 9; gl. sl. 2: 5). Podobna je bila stratigrafija na območju gradnje parkirišča južno od tovarne Akrapovič v črnomaljskem okljuku, na jugovzhodnem robu Čardaka¹⁷ ter na območju trase črnomaljske obvoznice na ledini Svibniki (sl. 2: 4 in sl. 10), vendar za slednjo lokacijo prav tako nimamo radiokarbonskih datacij.

Severna meja območja rabe vrtač v dolini Dobljice se v času starejše železne dobe v grobem ujema z lokacijo gomil v širšem zaledju mestnega jedra ("Atilov grob" – sl. 2: 9 in v dveh primerih pri severni obvoznici – sl. 2: 8). Rabo vrtač bodisi za naselbinske bodisi poljedelske namene tako v prazgodovini kot rimski dobi nakazujejo najdbe keramike, oglja, ožgane gline ter odpadne jame in jame za stojke. Gomila pri kapeli v Vojni vasi (sl. 2: 10) leži na robu doline Lahinje, kjer še niso bile izvedene arheološke raziskave. Domnevamo,

¹⁷ Omahen 2019, 40.

	Prvi kolvij	Prva pokopana tla	Drugi kolvij	Druga pokopana tla
Čardak II	SE 405 4590±50 BP 3510–3420 calBC 3380–3320 calBC 3230–3110 calBC (2σ Beta-229151)	SE 566 2840±40 BP 1120–910 calBC (2σ, Beta-229150)		SE 492 2130±40 BP 350–290 calBC 220–50 calBC (2σ, Beta-229149)
Čardak III (gl. sl. 9)		SE 017 2760±40 BP 1000–820 calBC (2σ, Beta - 229147) SE 016 2940±40 BP 1280–1010 calBC (2σ, Beta -229148)		
Črnomaljski okljuk	5450±60BP oz. 4450–4050 calBC (2σ, 95,4%; Ki-195565)	3440±90BP oz. 1960–1520 calBC (2σ, 95,4%; Ki-19609)		

Sl. 8: Radiokarbonske datacije oglja iz koluvialne plasti in pokopanih tal na območju Čardaka in Črnomaljskega okljuka.
Fig. 8: Radiocarbon dates of charcoal from the colluvial layers and buried soils in the area of Čardak and Črnomaljski okljuk.
(Po / From Mason 2007, 365–366; Omahen 2019, 40).

Sl. 9: Črnomelj – Čardak III, stratigrafija na območju arheoloških izkopavanj na trasi črnomaljske zahodne obvoznice.
Fig. 9: Črnomelj – Čardak III, the stratigraphy in the swallow hole during the archaeological excavations in advance of the construction of the Črnomelj western bypass.

Sl. 10: Črnomelj – Svibniki, stratigrafija na območju arheoloških izkopavanj 2009 na trasi črnomaljske obvoznice.
Fig. 10: Črnomelj – Svibniki, stratigraphy in one of the swallow holes during the archaeological excavations in 2009 in advance of the construction of the Črnomelj Bypass.

da posamezne gomile niso označevale le meje med rabo zemljišč v bližini poselitvenega jedra in kraškimi ravniki, ampak so po vsej verjetnosti označevale poti, ki so vodile proti drugim naseljem globlje na kraškem ravniku.

Gomilno grobišče na Grajski cesti je nekoč ležalo južno od železnodobne naselbine na območju starega mestnega jedra, na robu polja ob reki Lahinji, ki se odpira in vodi proti Kanižarski kadunji in Dragatuškemu polju. Grobišče je bilo ob glavni južni vpadnici v naselbino in je po bogatih

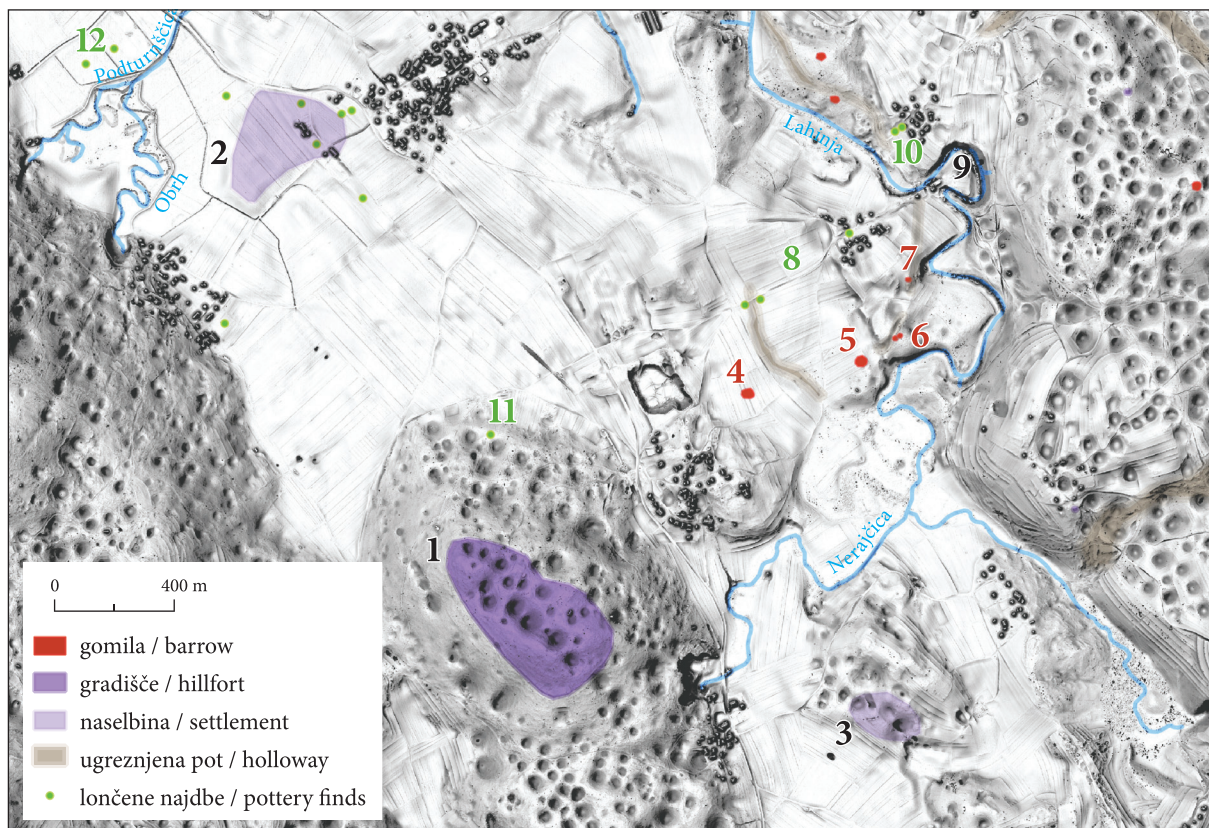
najdbah sodeč kazalo na pomen in povezave tu živeče skupnosti.¹⁸

DRAGATUŠKO POLJE

Dragatuško polje se razprostira v osrednjem nižinskem delu Bele krajine južno od Črnomlja.

V močvirnatem območju Nerajskih lug so izviri reke Lahinje in njenih pritokov Nerajčice in

¹⁸ Dular 1983.

Sl. 11: Poselitev Dragatuškega polja v pozni bronasti in starejši železni dobi (za lokacijo glej sl. 1).

Fig. 11: The known Late bronze Age and Early Iron settlement pattern in the Dragatuš basin (for the location see Fig. 1). 1 – Nerajski Cirk (gradišče / hillfort); 2 – Ržišče (neutrjeno naselje / open settlement); 3 – Gradinje; 4 – njive pri Velikem Nerajcu (plano grobišče / flat cemetery); 5 – Štamfeletov travnik (velika gomila / the large barrow); 6 – Brezjece (gomila / barrow); 7 – Pusti Gradac (plano grobišče / flat cemetery); 8 – Černetove njive pri Pustem Gradcu (gomile / barrow group); 9 – Pusti Gradac – okljuk (pozno neo-/eneolitsko naselje / Late Neolithic/Chalcolithic settlement); 10 – Šipek (eneolitsko naselje in rimsko plano grobišče / Chalcolithic settlement and Roman flat cemetery); 11 – Vrta (najdbe pod površinskih pregledov / finds from sub-surface field survey); 12 – KKO LC Dragatuš – Kvasica (najdbe pod površinskih pregledov / finds from sub-surface field survey).

Podturnščice (sl. 11). Dragatuško polje pretežno prekriva rdeča kraška ilovica, ki ponekod vsebuje pesek in redke prodnike silikatne sestave. Debelina teh sedimentov je majhna in znaša le nekaj metrov.¹⁹

V 19. st. so na širšem območju Dragatuša in Velikega Nerajca odkrili gomilna in plana grobišča, ki dokazujejo poselitev v starejši železni dobi, vendar lokacija naselbine doslej ni bila jasno ugotovljena. V preteklosti je bila pozornost usmerjena na najdišče v rečnem okljuku v Pustem Gradcu (sl. 11: 9), kjer so bili odkriti ostanki naselbine iz neolitske in bakrene dobe, od mlajših prazgodovinskih najdb pa so znane slučajne najdbe, kot so bronasti sulični osti in zapestnica iz pozne bronaste dobe ter del fibule ježevke iz starejše železne dobe.²⁰

¹⁹ Šinigoj, Lapajne, Poljak 2012, 49.

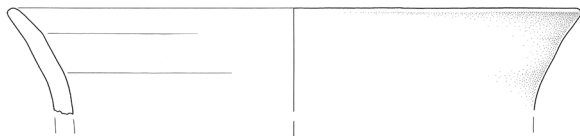
²⁰ Šinkovec 1995, 86–87, t. 25: 159,160; Dular, Tecco Hvala 2007, 352, kat. št. 501–503; Škvor Jernejčič 2011,

S sistematičnimi terenskimi pregledi, opravljenimi pred infrastrukturnimi posegi v zadnjih dveh desetletjih 20. in prvih dveh desetletjih 21. st., so bile odkrite sledi poselitve iz prazgodovine in rimske dobe. Odlomke keramike, po fakturi sodeč iz bronaste in/ali starejše železne dobe, so našli pri pregledih po celotnem Dragatuškem polju (sl. 11). Njihova razprostranjenost kaže na dokaj intenzivno rabo tega prostora.²¹ Med najdbami izstopa odlomek ustja fasetiranega lonca (sl. 12), ki je bil najden pri intenzivnem terenskem pregledu na trasi KKO LC Dragatuš – smer Kvasica, zbiralna enota A/28 oz. na parceli št. 2969, k. o. Golek²²

167, 181–184.

²¹ Breznik, Mason 2004; Draksler, Mason 2006; Kmetec, Mason 2006; 2007; Murko, Predan, Mason 2007; Pintér, Mason 2000; Sakara Sučević, Mason 2007.

²² Kmetec, Mason 2007.

Sl. 12: Trasa KKO LC Dragatuš – smer Kvasica, odlomek lonca s terenskega pregleda. M. = 1:4.

Fig. 12: KKO LC Dragatuš – direction Kvasica, vessel sherd from the field survey. Scale = 1:4.

(sl. 11: 12). Lonce in pitose s fasetirano notranjostjo najdemo na dolenskih in belokranjskih najdiščih iz pozne bronaste dobe,²³ s katerimi lahko tudi po fakturi primerjamo omenjeno najdbo (sl. 12) in jo datiramo v ta čas.

Ob infrastrukturnih posegih je potekal tudi arheološki nadzor, ki so mu na dveh lokacijah sledila arheološka izkopavanja, in sicer leta 2000 na območju Gradinj pri Malem Nerajcu (sl. 11: 3) in leta 2004 na območju Ržišč pri Dragatušu (sl. 11: 2). Na slednjem je bila odkrita naselbina iz časa poznega neolitika in eneolitika, na Gradinjah pa naselbina iz mlajše bronaste dobe in grobišče iz rimske dobe.

Palinološke raziskave v bližnjih Mlakah, ki predstavljajo za Belo krajino značilno pokrajino, so pokazale na povečan človekov vpliv okrog leta 3800 pr. n. št. S požigom gabrovih gozdov je pokrajina postala bolj odprta in primerna za poljedelstvo. Manjši človekov vpliv je zaznaven v obdobju od 3750 do 2850 pr. n. št., kar je povzročilo razraščanje bukovega gozda. Vnovič se je človekov vpliv povečal po letu 2500 in okoli leta 1200 pr. n. št., ko je bukev v gozdnem sestavu zamenjala jelka.²⁴

Da je bilo Dragatuško polje pomembno poselitveno območje v železni dobi, govorijo gomilna in plana grobišča (gl. sl. 11), ki so v literaturi različno poimenovana. Večino najdb iz gomil uvrščamo v najstarejšo fazo železne dobe.²⁵ Poleg prevladujočih najdb iz zgodnjega obdobja starejše železne dobe so v grobu 5, velike gomile (sl. 11: 5) našli kačasto fibulo, v grobu 45 pa antropomorfní obesek. Slednji kaže na japonski vpliv, je zlasti izrazit v poznem halštatskem obdobju.²⁶ Domnevalo se je, da bi gomile pripadale morebitnemu naselju na okljuku v Pustem Gradcu, kjer stoji cerkev Vseh svetnikov, a še ni bilo sistematično raziskano.

²³ Npr. Dular 1993, 104, t. 1: 2,10,13; 2: 5,10,11; 3: 7–9; 4: 1,9,10,13,14; 5: 1–4,9,12–14.

²⁴ Mason, Andrič 2009, 329–330.

²⁵ Škvor Jernejčič 2011, 165–230.

²⁶ Dular 1973, 560–562; Spitzer 1973, t. 5: 7; 19: 3.

Sl. 13: Nerajski Cirnik. Pogled s severa.

Fig. 13: Nerajski Cirnik. View from the north.

Nerajski Cirnik nad Malim Nerajcem

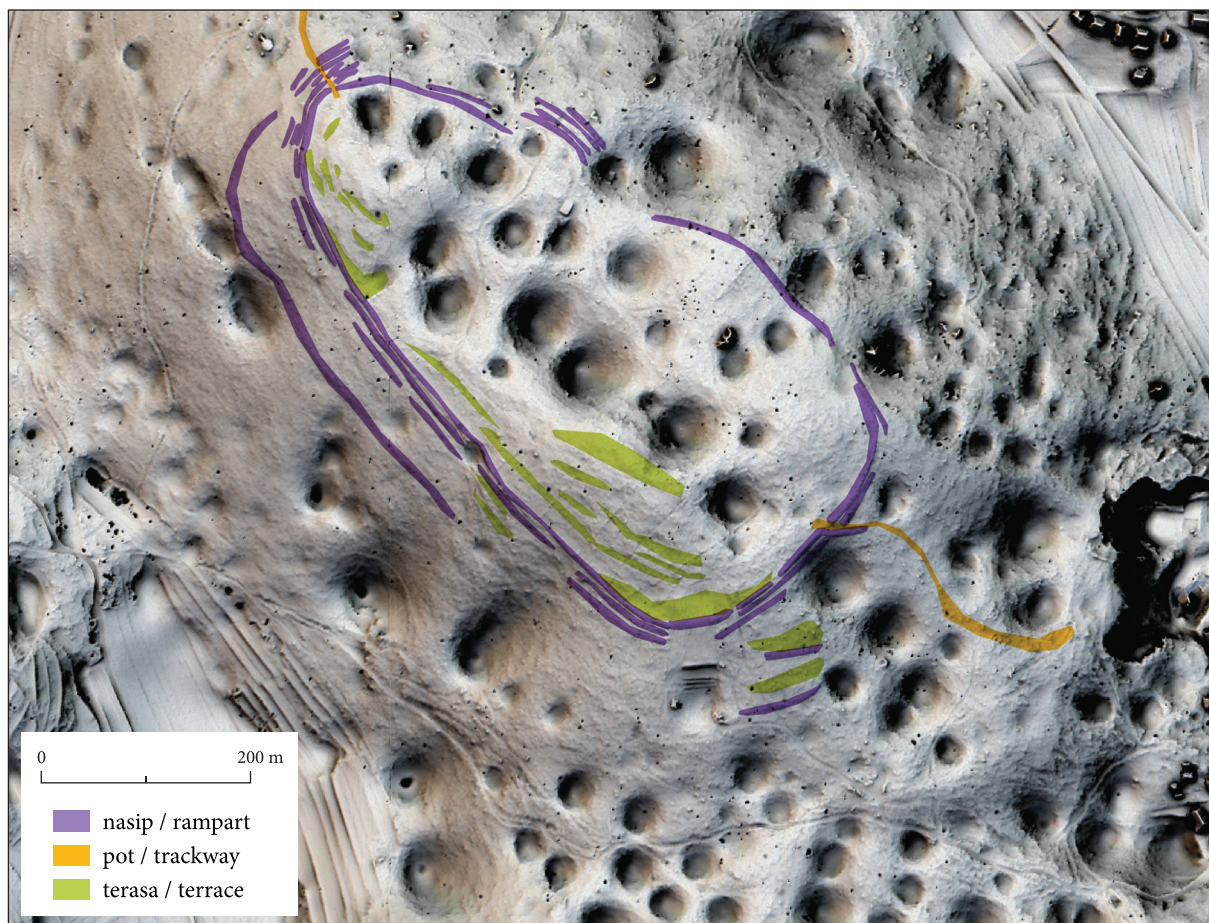
Po nekaterih indicijah bi železnodobna naselbina lahko bila na močno zakraselem osamelcu Nerajski Cirnik (242 m n. m.), poraslem z listnatim gozdom (sl. 13), ki se dviga nad Dragatuškim poljem. Pod vzhodnim vznožjem Nerajskega Cirnika, severno od vasi Mali Nerajec v sifonskem izviru, imenovanem Okno, izvira potok Nerajčica, ki se izliva v reko Lahinjo (sl. 11). Že Josip Žmavc je domneval, da bi na Nerajškem Cirniku lahko bila prazgodovinska naselbina.²⁷ Podatek je pozneje preveril Dular, ker pa pri topografiji ni opazil utrdbenih ostalin, je domnevo ovrgel.²⁸ Za leta 1903 odkrite grobove in veliko gomilo pa Pečnik navaja, da jih je izkopal pri vasi Veliki Nerajec.²⁹

Pri arheološki interpretaciji lidarskih posnetkov smo na Nerajškem Cirniku opazili poudarjeno ovalno obliko, prilagojeno naravni obliki vzpetine, ki jo razlagamo kot obrambni nasip, ta je najbolj ohranjen na zahodni in južni strani. Gre za obrambni sistem, sestavljen iz več (do treh) vzporednih ozkih nasipov, ločenih s plitvim jarkom (sl. 14). Prepoznamo lahko tudi dva vhoda, južni vhod je zavarovan z nasipom, ki se približno 60 m v loku nadaljuje ob poti, severni vhod pa je zaščiten s šestimi zaporedno nanizanimi nasipi, ki so vzporedni z obrambnim nasipom. Notranjost je terasirana, dolge in ozke terase so opazne predvsem na jugozahodni in zahodni strani. Usmerjene so sever–jug, medtem ko ima današnja parcelacija usmeritev zahod–vzhod. Nekaj teras na južni

²⁷ Knez, Petru 1975, 241.

²⁸ Dular 1985, 116.

²⁹ Škvor Jernejčič 2011, 165–230.

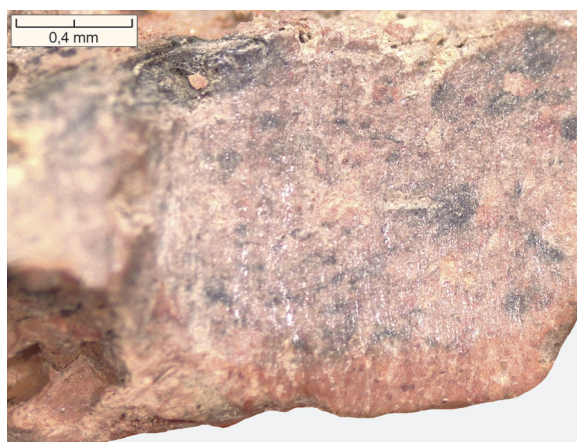

Sl. 14: Nerajski Cirknik. Interpretacija lidarskega posnetka prazgodovinske naselbine (za lokacijo glej sl. 11).
 Fig. 14: Nerajski Cirknik. Interpretation of the Lidar image of the prehistoric hillfort (for the location see Fig. 11).
 (Vir podatkov / Data source: ARSO; Arhiv ZVKDS, CPA)

strani leži tudi izven obrambnega nasipa (sl. 14). V notranjosti in na širši terasi na južni strani so bili v letih 2016, 2017 in 2019 opravljene arheološki terenski obhodi. Ob teh smo v vinogradu na južnem robu (parc. št. 528, k. o. Dragatuš) in na delu severnega vrha našli odlomke prazgodovinske keramike in ožgano glino – hišni omet. Obod je na jugovzhodni strani poškodoval vinograd, v osrednjem delu pa postavitev RTV-oddajnika, dostopna pot in zasaditev dreves.³⁰ Na severnem delu vinograda (parc. št. 530/1, k. o. Dragatuš) smo odkrili več odlomkov prazgodovinske keramike (sl. 15). Na zelenjavnem vrtu južno od vinograda smo našli odlomke poznosrednjeveške in zgodnjenooveške lončenine, ne pa tudi prazgodovinske.

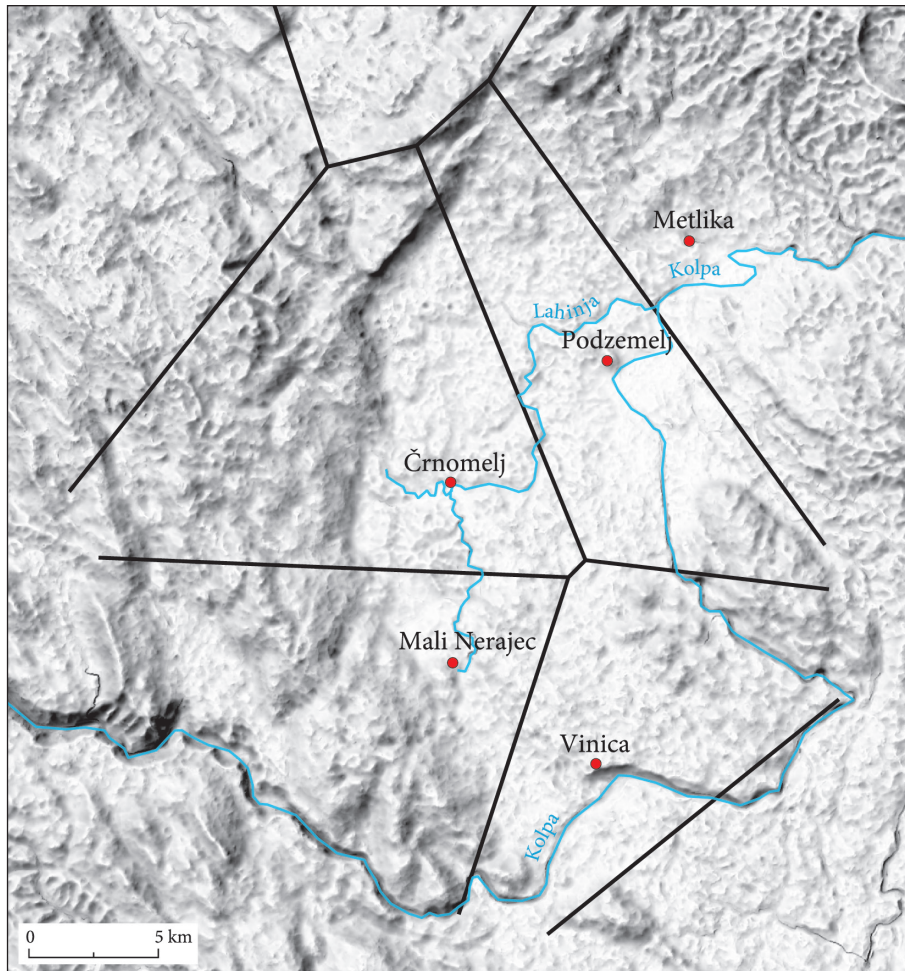
Analiza podatkov lidarskega snemanja in pri terenskih obhodih pobrane najdbe so pokazale, da imamo opraviti z večjo naselbino ovalnega

tlorisa, ki pokriva celotni severni vrh osamelca in obsega površino 16,5 ha. Obdaja jo širša terasa, ki po vsej verjetnosti predstavlja naselbinsko teraso

Sl. 15: Nerajski Cirknik. Povečava keramičnega odlomka.
 Fig. 15: Nerajski Cirknik. Magnified fragment of pottery.

³⁰ Mason, Udovč, Mlekuž 2018, 180, sl. 7.

Sl. 16: "Thiessnovi poligoni" ekonomskih območij belokranjskih naselij v starejši železni dobi.
 Fig. 16: "Thiessen polygons" the economic areas of the settlements in Bela krajina in Early Iron Age.

z obzidjem, delno preoblikovano s kasnejšimi kmetijskimi dejavnostmi. Bolje ohranjeno linijo so upoštevali tudi pri današnji zemljiški parcelaciji, saj se ta na zahodni in južni strani zaključuje na nasipu. Najdišče še ni bilo podrobneje raziskano, po velikosti pa bi bilo to največje prazgodovinsko gradišče v Beli krajini in bi sodilo med štiri največja v jugovzhodni Sloveniji.³¹

Med obema največjima gradiščema iz starejše železne dobe v Beli krajini – domnevnim na Nerajškem Cirkniku in Kučarjem – lahko potegnemo nekaj vzporednic. Prva je lega, Nerajški Cirknik se kot osamelec vzpenja nad Dragatuškim poljem, Kučar pa iz obkolpske ravnice. Oba sta močno zakrasela in polna vrtač. Ležita v bližini vodnih virov in polj, ob vznožju Nerajskega Cirknika izvira

Nerajščica, pod Kučarjem teče Kolpa. Osamelca obvladujeta najrodovitnejše območje v Beli krajini in sta bila umeščena v bližino starejših nižinskih naselbin. Nerajški Cirknik se vzpenja nad mlajšebro-nastodobno naselbino na Gradinjah ter naseljem iz poznega neolitika in eneolitika na Ržišču, Kučar pa nad poznobronastodobno naselbino Srednje njive pri Gribljah.³² Nedvomno sta imeli naselbini na Kučarju in Nerajškem Cirkniku dominantno lego in sta obvladovali rodovitno nižino. Nerajški Cirknik nadzoruje območje med Podturnščico in Nerajščico, pritokoma reke Lahinje, vse tja do njenega zgornjega toka (sl. 11). Razlika med njima pa je v tem, da je Kučarju pripisano večje število gomilnih grobišč³³ kot Nerajškemu Cirkniku; temu

³¹ Dular, Tecco Hvala 2007, 144, 192.

³² Mason 2001, 10.

³³ Dular, Ciglencečki, Dular 1995, 9, sl. 2.

bi lahko pripadale gomile v okolici Dragatuša in Velikega Nerajca ter pogojno tudi gomila ob njegovem vznožju Vrti³⁴ (gl. sl. 11: 11). Vzrok za manjše število odkritih nekropol bi lahko bil način pokopa, saj so bila v Beli krajini v začetku železne dobe, tj. na koncu 9. in v začetku 8. st. pr. n. št., v veljavi plana grobišča z žganimi pokopi, ki tudi po uveljavitvi skeletnega pokopa pod gomilo niso povsem zamrli. Razlog za manjše število odkritih grobišč na Dragatuškem polju bi lahko iskali tudi v kmetijski obdelavi oz. globokem oranju, zaradi česar bi bilo mogoče v okolici Nerajskega Cirknika pričakovati še neodkrita, razorana gomila in plana grobišča. Takšen primer je v letu 2018 odkrito grobišče ob zahodnem vznožju Kučarja, na Pezdirčevi njivi v Podzemlju.³⁵

Najdbe iz nerajskih grobišč kažejo, da so v t. i. veliko gomilo pokopavali dve stoletji, od stopnje Podzemelj 1 do stopnje kačastih fibul. Na ostalih grobiščih na Dragatuškem polju, kamor uvrščamo šest manjših gomil in leta 1903 izkopane grobove, pa so pokopavali le dobro stoletje, tj. od stopnje Podzemelj do prehoda v stopnjo Stična 1.³⁶ Podobno situacijo razkrivajo tudi pokopi v gomile na območju Loke pri Črnomlju, ki sodijo v časovni razpon Podzemelj 1 do Stična 2.³⁷

O vlogi in pomenu Dragatuškega polja v komunikaciji med jadranskim prostorom in dolensko halštatsko kulturno skupino govorijo grobne najdbe, kot sta denimo apulski krater iz groba 25 v veliki nerajski gomili in njihove lokalne imitacije, znane iz Dragatuša iz ne povsem zanesljivih grobnih celot I/5, 16 in 51³⁸ ter keramični figuri konjičkov iz Podzemlja in Dragatuša,³⁹ ki morda odsevata starogrške atiške vzore.⁴⁰

SKLEPNA BESEDA

Nove raziskave pred večjimi gradbenimi posegi na območju Črnomlja z okolico in na Dragatuškem polju razpirajo pogled na rabo prostora v pozni bronasti in starejši železni dobi v osrednjem nižinskem delu Bele krajine. Z analizo lidarskih

posnetkov je bilo odkrito naselje Nerajski Cirknik, ki bi lahko predstavljalo manjkajoči člen v mreži starejšeželeznodobnih naselij na območju Bele krajine (sl. 16).⁴¹ Hkrati pa osvetljujejo pomen čedalje večjega fonda raznovrstnih podatkov, pridobljenih s terenskimi raziskavami ob večjih pa tudi manjših posegih v prostor.

Opis posebnih najdb, predstavljanih na slikah

Odkrite so bile pri terenskih pregledih na trasi KKO LC Dragatuš – smer Kvasica in pri sondiranjih v starem mestnem jedru Črnomlja in na Nerajskem Cirkniku.

Pri opredelitvi sestave lončarske gline, površine in načina žganja smo se oprli na kriterije po Mileni Horvat (1999, 16). Pri določevanju barve smo si pomagali z barvno skalo Munsell Soil Color Charts, 1994.

Sl. 6: Črnomelj – historično mestno jedro:

Odlomek ustja, po vsej verjetnosti kantarosa. Pod ustjem je kanelura, pod njo ročaj, ki je odlomljen. Izdelava: prostoročna. Sestava: finožrnata; žganje: oksidacijsko; barva: rumenorjava (10 YR 7/6) s črnim premazom; površina: gladka. Ohranjena dolžina 5 cm, ohr. višina 2,2 cm. Hramba: Belokranjski muzej v Metliki.

Sl. 7: Črnomelj – Na Utrdbah:

Bronasta dolgonožna fibula z narebrenim lokom. Ohranjena dolžina loka 3,1 cm; ohr. dolž. noge 1,7 cm. Hramba: Belokranjski muzej v Metliki.

Sl. 12: KKO LC Dragatuš smer Kvasica:

Odlomek rahlo izvihanega in ravno odrezanega, na notranji strani fasetiranega ustja lonca. Izdelava: prostoročna. Sestava: zelo finožrnata; žganje: nekontrolirana atmosfera; barva zunanosti: neenakomerna od sivkasto rjava (10 YR 5/2) do rdečkasto rumena (7.5 YR 6/6); barva preloma: črna; površina gladka. Ohranjena širina 2,5 cm; ohr. višina 7 cm; rekonstruiran premer 30,4 cm. Hramba: ZVKDS, CPA.

Sl. 15: Nerajski Cirknik – pri vinogradu:

Odlomek ostenja. Izdelava: prostoročna. Sestava: finožrnata; žganje: oksidacijsko; barva: rumenkastordeča (5 YR 4/6); površina: gladka; ohr. d. 3,8 cm; ohr. š. 3 cm. Hramba: ZVKDS, CPA.

³⁴ Dular 1985, 70, sl 88.

³⁵ Grahek, Kovač 2019, 18. Glej tudi Grahek, Kovač v tem zvezku Arheološkega vestnika.

³⁶ Škvor Jernejčič 2011, 182.

³⁷ Dular 1973, 563–570, t. 11–19; id. 1983, 219–245.

³⁸ Turk, Murgelj 2010, 165–170, sl. 12; Škvor Jernejčič 2011, 178.

³⁹ Spitzer 1973, 785, 788, t. 1; Dular 1978, 12.

⁴⁰ Sakara Sučević 2007, 753–759.

⁴¹ Prim. Dular, Tecco Hvala 2007, 196 ss, sl. 115.

- DULAR, J. 1973, Bela Krajina v starohalštatskem obdobju (Bela Krajina in der frühen Hallstattzeit). – *Arheološki vestnik* 24, 544–592.
- DULAR, J. 1978, *Podzemelj*. – Katalogi in monografije 16.
- DULAR, J. 1979, Žarno grobišče na Borštku pri Metliki (Das Urnenfeld auf Borštek in Metlika). – *Arheološki vestnik* 30, 65–100.
- DULAR, J. 1983, Gomilno grobišče v Loki pri Črnomlju (Die Hügelgräbernekropole in Loka bei Črnomelj). – *Arheološki vestnik* 34, 219–245.
- DULAR, J. 1985, *Topografsko področje XI (Bela krajina)*. – Arheološka topografija Slovenije, Ljubljana.
- DULAR, J. 1993, Začetki železnodobne poselitve v osrednji Sloveniji. Beginn der eisenzeitlichen Besiedlung in Zentralslowenien. – *Arheološki vestnik* 44, 119–170.
- DULAR, J., S. TECCO HVALA 2007, *South-Eastern Slovenia in the Early Iron Age. Settlement – economy – society / Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi. Poselitev – gospodarstvo – družba*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12.
- DULAR, J., S. CIGLENEČKI, A. DULAR, 1995, *Kučar. Železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju / Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 1.
- GRAHEK, L., O. KOVAČ 2019, Arheološka izkopavanja na Pezdirčevi njivi v Podzemlju. – *Arheologija v letu 2018 dediščina za javnost. Zbornik povzetkov*, 18, Ljubljana.
- HORVAT, M. 1999, *Keramika. Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*. – Razprave filozofske fakultete, Ljubljana.
- KNEZ, T., P. PETRU 1975, Veliki Nerajec. – V: *Arheološka najdišča Slovenije*, 241, Ljubljana.
- MASON, P. 2001, Griblje in problem nižinskih arheoloških kompleksov v Sloveniji / Griblje and the Problem of Lowland Archaeological Complexes in Slovenia. – *Varstvo spomenikov* 39, 7–27.
- MASON, P. 2007, Črnomelj – A complex late prehistoric settlement and its hinterland. – V: M. Blečić, M. Črešnar, B. Hänsel, A. Hellmuth, E. Kaiser, C. Metzner-Nebelsick (ur.), *Scripta praehistorica in honorem Biba Teržan*, Situla 44, 357–368.
- MASON, P. 2008a, Bela krajina v prazgodovini in rimskem obdobju / Die Region Bela krajina in der Urgeschichte und in der Römerzeit. – V: J. Weiss (ur.) *Črnomaljski zbornik. Zbornik historičnih razprav ob 780 obletnici prve omembe naselja in 600 obletnici prve omembe Črnomlja kot mesta*, 17–47, Črnomelj.
- MASON, P. 2008b, Arheološka podoba Črnomlja / Das archäologische Profil Črnomelj. – V: J. Weiss, (ur.) *Črnomaljski zbornik. Zbornik historičnih razprav ob 780 obletnici prve omembe naselja in 600 obletnici prve omembe Črnomlja kot mesta*, 49–70, Črnomelj.
- MASON, P., M. ANDRIČ 2009, Neolithic/eneolithic settlement patterns and holocene environmental changes in Bela krajina (south-eastern Slovenia). – *Documenta Praehistorica* 36, 327–335.
- MASON, P., K. UDOVČ, D. MLEKUŽ 2018, Dokumentiranje in preverjanje stanja ter odkrivanje novih arheoloških najdišč v gozdnatem in hribovitem terenu – primeri iz Bele krajine / Documentation and monitoring of state of archeological sites and detection of new sites in forested hilly terrain- examples from Bela Krajina. – *Varstvo spomenikov* 50, 176–191.
- MLEKUŽ, D. 2013, Messy landscapes: lidar and practices of landscaping. – V: R. Opitz, D. Cowley (ur.), *Interpreting Archaeological Topography: airborne laser scanning, 3D data and ground observation*, 88–99, Oxford, Oakville.
- OMAHEN, M. 2019, Arheološke raziskave na najdišču Črnomelj – Čardak. – V: *Arheologija v letu 2018 dediščina za javnost. Zbornik povzetkov*, 40, Ljubljana.
- OPITZ, R. 2013, An overview of airborne and terrestrial laser scanning in archaeology. – V: R. Opitz, D. Cowley (ur.), *Interpreting Archaeological Topography: airborne laser scanning, 3D data and ground observation*, 13–31, Oxford, Oakville.
- SAKARA SUČEVIČ, M. 2007, Konjički na kolesih. Izvor, namembnost in simbolika. – V: M. Blečić, M. Črešnar, B. Hänsel, A. Hellmuth, E. Kaiser, C. Metzner-Nebelsick (ur.) *Scripta praehistorica in honorem Biba Teržan*, Situla 44, 753–759.
- SPITZER, G. 1973, Ein hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatuš. – *Arheološki vestnik* 24, 780–831.
- ŠINIGOJ, J., A. LAPAJNE, M. POLJAK 2012, Geologija območja zaledja Dobljčice. – *Dolenjski kras* 6, 46–52.
- ŠINKOVEC, I. 1995, Katalog posameznih kovinskih najdb bakrene in bronaste dobe / Catalogue of individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Ages. – V: B. Teržan, (ur.), *Depojske in posamezne kovinske najdbe Bakrene in Bronaste dobe na Slovenskem / Hoards and Individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia I*, Katalogi in monografije 29, 86–87.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2011, Starejšezelznodobno grobišče Veliki Nerajec pri Dragatušu v Beli krajini / The Early Iron Age cemetery of Veliki Nerajec near Dragatuš in Bela krajina. – *Arheološki vestnik* 62, 165–230.
- ŠRIBAR, V. 1961, Staroslovensko grobišče v Črnomlju. – *Situla* 4, 81–90.
- TERŽAN, B. 1974, Halštatske gomile iz Brusnic na Dolenjskem (Die halstattzeitlichen Grabhügel aus Brusnice bei Novo mesto). – V: *Varia archaeologica* 1, 31–67.
- TURK, P., I. MURGELJ 2010, Ponovno najdeni apulski kraterji iz Stične / Die wiederaufgefundenen apulischen Kratere aus Stična. – V: S. Gabrovec, B. Teržan, *Stična II/2. Gomile starejše železne dobe / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit*, Katalogi in monografije 38, 2008 (2010), 159–172.
- VINSKI-GASPARINI, K. 1987, Grupa Martijanec –Kaptol. – V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja 5. Željezna doba*, 182–232, Sarajevo.

Arhivski viri

- BREZNIK, A., P. MASON 2004, *Poročilo o ekstenzivnem arheološkem pregledu na daljnovodu Breznik* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS OE Novo mesto).
- DRAKSLER, M., P. MASON 2006, *Poročilo o ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi vodovoda Stara Lipa-Nova Lipa* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS OE Novo mesto).
- KMETEC, T., P. MASON 2006, *Poročilo o ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi OK Dragatuš* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS OE Novo mesto).

- KMETEC, T., P. MASON 2007, *Poročilo o intenzivnem in ekstenzivnem arheološkem pregledu na trasi KKO LC Dragatuš – smer Kvasica* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS OE Novo mesto).
- MASON, P. 2016, *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskav na območju predvidene gradnje stanovanjskega objekta Pavlakovič, parcela št. 327/18, k.o. Loka* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS, CPA poročilo št. 05-0031/2016-PM-2016-16)
- MURKO, M., P. PREDAN, P. MASON 2007, *Poročilo o intenzivnem arheološkem pregledu na trasi vodovoda Stara Lipa – Nova Lipa (Drežnik - Arheološko območje Velike njive)* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS OE Novo mesto).
- PINTÉR, I., P. MASON 2000, *Poročilo o ekstenzivnem arheološkem pregledu na ATC Dragatuš II* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS OE Novo mesto).
- SAKARA SUČEVIĆ, M., P. MASON 2007, *Poročilo o arheološkem vrednotenju na trasi 20 KV KBV in TP s priklopom na NNO Dragatuš II (Dragatuš – prazgodovinska in rimskodobna naselbina)* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS OE Novo mesto).
- ŽERJAL, T., I. PINTÉR 2010a, *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskav na območju predvidene gradnje stanovanjskega objekta Malešič, parcela št. 327/8, k.o. Loka* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS, CPA poročilo št. 05-0191/2010-TŽ-2010-126).
- ŽERJAL, T., I. PINTÉR 2010b, *Poročilo o predhodnih arheoloških raziskav na območju predvidene gradnje stanovanjskega objekta Kastelc, parcela št. 327/10, k.o. Loka* (neobjavljeno poročilo, hrani ZVKDS, CPA poročilo št. 05-0191/2010-TŽ-2010-133).

Settlement in Bela krajina in the first half of the 1st millennium BC in the light of new research

Summary

In the last quarter of the 19th Century, researchers and antiquarians discovered barrows and flat cemeteries in the areas around Črnomelj, Dragatuš and Vinica (Fig. 1), whilst the associated settlements remained spatially and chronologically poorly defined. New methodological approaches have increasingly come into use in the last quarter of the 20th and first two decades of the 21st Century. These comprise systematic surface and sub-surface survey, as well as oblique aerial photography and systematic LiDar survey, which it make possible to more precisely define the chronological and spatial parameters of sites. This paper will present two areas in the lowland karst plateau in Bela krajina in the extreme south east of Slovenia. The first is that of the historic town centre and environs of modern Črnomelj (Fig. 2), whilst the second is that of the Dragatuško polje (Fig. 11).

Črnomelj is located on a peninsula formed by the confluence of the river Dobličice with the river Lahinja. Archaeological research from 1988 onwards has revealed intensive settlement in the area of the historic town centre in the Early and late Iron Age, whilst the barrow cemetery at Loka (Fig. 2: 3) and the flat cemetery at Sadež (Fig. 2: 2) were already known at the end of the 19th Century. Excavation revealed a small rect-

angular building and occupation layers from the Early Iron Age on the edge of the flood plain of the river Lahinja (Figs. 3–5). The continued occupation of the area after the cessation of burial in the barrows on Grajska cesta is borne out by finds of a ribbed bow fibula from the beginning of the the 6th century BC (Fig. 7) and Hellenistic pottery from the 4th century BC (Fig. 6). Further radiocarbon dates from bone samples from animal bones excavated in the rubbish deposits above the building remains, as well as from the alluvial layers and the colluvial layers, derived from the upper settlement terraces, exhibit a broad range of dates (the so-called “Hallstatt plateau”) (Fig. 5). The settlement in the historic town centre had a wider economic hinterland. The results of site catchment analysis can compared with the results of excavation on the sites of Čardak II, III and Svibniki on the route of the Črnomelj Western Bypass. The stratigraphy in the swallow holes on all of these sites as well as on the Črnomaljski okljuk (the Akrapovič factory) exhibits a recurring sequence of colluvial layers interspersed with stable phases (dark layers of buried soil layer) (Figs. 8–10). The economic use of these swallow holes for settlement or agricultural use in both prehistory and the Roman period is borne out by

the presence of pottery, charcoal and burnt clay daub, as well as by rubbish pits and postholes. The northern boundary of the use of swallow holes in the Dobljčica valley matches the location of the isolated barrows in the hinterland of the historic town centre (Fig. 2: 8,9,10).

The Dragatuško polje is located to the south of Črnomelj in the central lowlands of Bela krajina. 19th Century fieldwork in this area led to the discovery of barrow and flat cemeteries in the environs of Dragatuš and Veliki Nerajec. These are indicative of the presence of a settlement centre in the area in the Early Iron Age, but its actual location remained unclear. Further traces of prehistoric and Roman period settlement emerged during systematic field survey in advance of the construction of utility infrastructure in the last two decades of the 20th Century and the first two decades of the 21st Century. Potsherds from vessels with characteristic Late Bronze Age and/or Early Iron Age fabric types were present throughout the Dragatuško polje (Fig. 11). A late Neolithic and Chalcolithic settlement with evidence of occupation in the Bronze Age was found at Ržišče (Fig. 11: 2), whilst a Late Bronze Age settlement and a Roman period cemetery were found at Gradinje (Fig. 11: 3).

An examination of the cyclical ALS coverage revealed a marked oval form on the Nerajski Cirknik hill, which was adapted to the natural configuration of the hill. Analysis of the LiDar images and observation of the structures during site visits revealed that the site was a large oval settlement, covering an area of 16.5 ha on the northern summit of the hill (Fig. 11: 1). The configuration of the terrain is due to the presence of a defensive rampart, which is best preserved on the western and southern sides of the site. The defensive system is composed of up to three narrow parallel banks, separated by shallow ditches (Fig. 14). Two entrances to the settlement were also recognised. The interior of the site is terraced. The settlement interior and

the wide terrace on the southern side were subject to grab sampling during visits to the site in 2016, 2017 and 2019. Sherds of prehistoric pottery and fragments of burnt clay – daub were found in the vineyard on the southern edge of the settlement and the northern summit. Further archaeological fieldwork will be required to provide a more precise picture of the nature and chronological framework of the occupation of the hillfort.

New research prior to major spatial interventions in Črnomelj and its environs as well as in the Dragatuško polje have increased our knowledge of the use of space in the Late Bronze Age and Early Iron Age in the central lowlands of Bela krajina. Furthermore, the analysis of ALS images has led to the discovery of the Nerajski Cirknik hillfort, which may well represent the missing link in the network of Early Iron Age settlements in Bela krajina (Fig. 16).

Philip Mason
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Center za preventivno arheologijo
Poljanska cesta 40
SI-1000 Ljubljana
phil.mason@zvkd.si

Dimitrij Mlekuž Vrhovnik
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Center za preventivno arheologijo
Poljanska cesta 40
SI-1000 Ljubljana
<https://orcid.org/0000-0002-6721-640X>.

Katarina Udovč
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Center za preventivno arheologijo
Poljanska cesta 40
SI-1000 Ljubljana
katarina.udovc@zvkd.si

Slikovno gradivo: Sl. 3, 4, 6, 7, 9, 10, 13 (foto: arhiv ZVKDS, CPA). – Sl. 12 (risba: Anđelka Fortuna Saje, ZVKDS, CPA). – Sl. 15 (foto: M. Vinazza, UL, FF, Oddelek za arheologijo).

Illustrations: Figs. 3, 4, 6, 7, 9, 10, 13 (photo: archive ZVKDS, CPA). – Fig. 12 (drawing by: Anđelka Fortuna, ZVKDS, CPA). – Fig. 15 (photo: M. Vinazza, UL, FF, Oddelek za arheologijo).